

Yukarıda verdiğimiz tablolardan da anlaşılacağı üzere taksîd-i evvel ve taksîd-i sâni ismiyle anılan yıllık mutad vergilerin miktarında değişiklikler göze çarpmaktadır. Cedid (Yeni) mahalle ismiyle yeni bir mahallenin kurulduğunu ve buradan vergi alındığını görmekteyiz. Akmescid Köyü'nden önceki yıllarda vergi alındığını görüyoruz. Ancak sonraki vergilerin alımında bu köyün ismine rastlayamıyoruz. Yine Geyran Köyü'nün vergiye dahil edildiğini müşahede etmekteyiz. Ayrıca Temelyamağı diye adlandırılan, mahalle veya köy olup olmadığı belli olmayan bir yerleşim yerinden de iki defaya mahsus olmak üzere vergi tarh edilmiştir. Yıllara göre ekonomik şartların değişmesinden veya yerleşim yerlerinin terk edilmesinden olsa gerektir, bu tür vergilerin tahsilinde değişkenlik zuhur etmiştir. Vergiler taksim edilirken her kazanın, her mahalle ve köyün iktisadi vaziyeti göz önüne alınarak bu işlemler gerçekleştirilmiştir. Vergi taksiminden de anlaşılacağı üzere her yerleşim biriminin ekonomik yapısı bir olmayıp halkın zengin veya fakir oluşuna göre veya barındırdıkları nüfusa göre ayarlamalar yapılmıştır.

ç) Bedel-i Avâriz ve Bedel-i Nüzül

Osmanlı maliyesinde olağandışı ve düzensiz vergiler, “avâriz-ı divâniye”, “tekâlif-i örfiye” veya kısaca “avâriz” adı altında toplanmıştı. Bu vergiler, Osmanlı Devletinde Tanzimat'ın ilanına kadar, fevkalade hallerde hükümdarın emri ile doğrudan doğruya halkın devlete vermeye mecbur tutulduğu her türlü hizmet, eşya ve para şeklinde yükümlülük idi. Geçmişinin ne zamana kadar uzandığı ve ne gibi bir amaçla konmuş olduğu kesinlik kazanmamış olan söz konusu bu vergiler, savaş harcamalarının finansmanını karşılamaya yönelikti. Avâriz gelirleri içerisinde yer alan avâriz akçesi, bölgelere ve bölgelerin verimlilik ve ekonomik gücüne bağlı olarak, miktarları farklılık arzeden, avâriz haneleri başına alınan ve zaman içerisinde paranın değer durumuna bağlı olarak miktarı artırılan, maktu ve nakdî bir vergiydi⁸⁷³.

Ahmet Tabakoğlu avâriz gelirlerini avâriz akçesi, nüzül bedeli, sürsat bedeli, işтира bedeli ve diğer avâriz vergileri (muafiyet bedeli, neferât bedeli, kürekçi bedeli, beldâr bedeli, şayka bedeli, tulumba bedeli, mütekâidin bedeli) adı altında tespit etmiştir⁸⁷⁴.

Başlangıçta savaş harcamalarını karşılamak için toplanan avâriz akçeleri sonraları her yıl toplanan düzenli bir vergi haline gelmişti. Devletin içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar sebebiyle zamanla devamlılık arzeden avâriz ve nüzül gibi vergiler, hane denilen birimler üzerine tarh edilmekteydi. XVII. yüzyılın sonlarına doğru düzenli bir vergi haline gelen bu vergiler, devletin önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmuştur⁸⁷⁵.

⁸⁷³ Ömer Lütfi Barkan, “Avâriz”, İA, c.II, s.13-15; Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.153.

⁸⁷⁴ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.153-164.

⁸⁷⁵ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.156-157.

Bedeli avâriz nakit olarak alınır, bedel-i nüzül ve bedel-i sürsat ise buğday, un, yağ şeklinde tahsil edilirdi⁸⁷⁶. Aynı olarak istendiğinde arpa, buğday, ak darı, nohut, peksimet, peksimet unu, koyun, keçi, sığır, nakliyatta kullanılmak üzere deve, at, katır ve muharebeye katılamayacaklar için bedel istenmiştir. XVII. asrın sonlarına kadar aynen ve bedenen toplanan bu teklif XVIII. asrın başlarından itibaren sancak muhassıl ve mütesellimlerin uhdesine bırakılmıştır. Zahire ve hayvan isteme yerine bedel olarak para toplanmıştır⁸⁷⁷.

Nüzül mükellefiyeti, Osmanlı ordusunun sefere çıkarken konakladığı menzillerde çoğunlukla un ve arpa şeklindeki belirli miktar zahirenin sağlanıp hazır bulundurulmasıydı. Kadılar kazalarından talep edilen zahireyi şehir, kasaba, köy, mezra ve çiftliklerden avâriz hanesi esaslı üzerinden tahsil edip, menzillere teslim ederlerdi. Nüzül ile sürsat aynı yılda toplanabilirdi. Çoğunlukla ülkenin savaş bölgelerine yakın veya ordunun geçeceği yol üzerindeki konaklara komşu bölgeler için aynı yükümlülük, bu bölgeler dışında kalan yerler için ise nakdî bir yükümlülük olmuştur. Nüzül bedeli, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren, ağır savaş şartlarının hüküm sürmesiyle düzenli olarak toplanan vergi haline gelmiştir⁸⁷⁸.

Avâriz ve nüzül haneler esasında toplanan bu vergiler ekonomik şartlar içerisinde farklılık arz etmiştir. Bilindiği üzere, avâriz hanelerin tespitinde bölgenin durumu, halkın şehirli, köylü veya göçebe oluşu, mükelleflerin malî güç ve kudreti, mal mülk sahibi oluşu, arazi tasarruf edişi gibi pek çok kıstaslar esas kabul edilmekteydi. Avâriz hane tek bir ailenin oturduğu ev anlamına gelmeyip, mükelleflerin iktisat durumuna göre evli ve bekar erkekler grubunu ifade eden, beldeden beldeye değişen, hakikî bir hane olmayıp itibari bir haneyi ifade etmektedir. Bir avâriz hane yerine göre bazen üç, bazen on, bazen de on beş asıl hane bulunabildiği gibi⁸⁷⁹ bir avâriz hanenin 50 gerçek haneye tekabül ettiği de oluyordu⁸⁸⁰. Nitekim bu çalışmamızın “Nüfus” ile ilgili bölümünde tespit ettiğimiz asıl hane olarak, incelediğimiz dönem itibarıyla Isparta’da bir avâriz hanenin 31 asıl (gerçek) haneye tekabül ettiğini söyleyebiliriz⁸⁸¹.

Bahsettiğimiz bu tür vergilerden, fakir fukarayı, mahalle ve yerleşim yerlerini yükten kurtarmak için hayır sahipleri tarafından avâriz vakıfları kurulmuştur. Vakıf gelirleri avârize tahsil edilir, gelir yetmediği zaman verginin geri kalan kısmını mahalle halkı kendi aralarında paylaşarak öderlerdi. Vergi konmadığı zamanlarda ise, vakfın geliri kamu yararına kullanılmıştır. Mahallenin okul, su, köprü, çeşme gibi ihtiyaçları için sarfedilmiştir⁸⁸². Nitekim, “Mahalleler” kısmını incelerken, Isparta’da Çelebiler Mahallesi’nde bir avâriz vakfının bulunduğunu, ihtiyaç sahiplerine borç para yardımında bulunduğu belirtmiştik⁸⁸³.

876 Halil Sahillioğlu, “Avâriz”, DİA, c.IV, s.109.

877 Çağatay Uluçay, XVII. Yüzyılda Eşkıyalık, s.39.

878 Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.157-158.

879 Ömer Lütüf Barkan, a.g.mad., İA, c.II, s.15; Rifat Özdemir, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, s.100.

880 Halil Sahillioğlu, a.g.mad., DİA, c.IV, s.108.

881 Bkz., Tahmini Nüfus Bölümü.

882 Mehmet İpşirli, “Avâriz Vakfı”, DİA, c.IV, s.109.

883 İŞS, 170/111-1, 170/111-2.

Tetkik ettiğimiz sicillerde, 1130/1718 ve 1132/1720 tarihlerinde, Hamid Sancağı'nda bulunan kazaların toplam avâriz ve nüzül hanelerinin 1733 adet olduğu tespit edilmiştir⁸⁸⁴. Her bir avâriz haneden 500 akçesi avâriz ve nüzül bedeli, 100 akçesi de mütekâidîn akçesi⁸⁸⁵ olmak üzere toplam 600 akçe tahsil edilmesi emredilmiştir⁸⁸⁶. Avâriz hane sayıları 1733 olduğuna göre ve her bir haneden 600 guruş talep edildiğine göre toplam 1039800 akçe avâriz ve nüzül bedeli tahsis edilmiştir. 1131/1719 tarihinde gönderilen fermana göre de, her 110 akçenin bir esedî guruşa tekabül ettirilerek toplanması emredilmiştir⁸⁸⁷. Bu hesaba göre, Hamid Sancağı'nın guruş cinsinden ödemiş olduğu avâriz ve nüzül bedeli 9452 guruş olmuştur. 1132 tarihinde de sancağın tümünden tahsil edilen meblağ 9456,5 guruş olmuştur⁸⁸⁸. Isparta kazasının toplam avâriz hanesi de 115 olarak kaydedildiğinden⁸⁸⁹, Isparta'ya $115 \times 600 = 69\ 000$ akçe (627 guruş) avâriz ve nüzül bedeli isabet etmiştir.

1147/1735 senesine mahsup olmak üzere, 1352 guruşu “bedel-i avâriz ve nüzül malı” olarak, harc-ı mahkeme, katibiyye, hüddâmiye, muhzırıyye, ağalık vs. kalemleriyle birlikte Isparta'dan toplam 1565 guruş avâriz ve nüzül bedeli toplanmıştır. O seneki Isparta'nın mahalle ve köylerinin avâriz ve nüzül haneleri 89+1 rub'hane olarak tespit edilmiştir. Yekûnu 1565 guruş olan bu bedel de, Isparta mahalle ve köylerine şu şekilde taksim edilmiştir⁸⁹⁰: (Tablo 23)

TABLO 23

Mahalle-Köy	Hane	miktar (guruş)	Mahalle-Köy	Hane	miktar (guruş)
Dere	2	29,5	Yenice	3	45
Doğancı	2	29,5	Keçeci	2	29,5
Yaylazâde	2	39	Hacıelfi	1	28,5
Şeyh	1	29,5	Câmi-i Atîk	2	29,5
Çelebiler	2	29,5	Hisar Efendi	2	38
Debbağhane	2	29,5	Germiyan	1	16
İskender	2	29,5	Hocazâde	2	29,5
Evrân	1	14	Karaağaç	2	63,5
Fazlullah	1	29,5	Hacı İvaz	3	38
Zımmiyan	4	129,5	İğneci	1	14
Sülebey	2	29,5	İlesucu	1	11
Lağus	9,5	129,5	Deregümü	6	79,5
Çünür	7	91	Hacılar-ı Kebîr	6	84,5
Hacılar-ı Sağır	5	65,5	Sav	4,5	57
Kışla	2	36	Diyadin	1,5	17
Geyran	0,5	40	Aliköyü		
Dariviran	3	47	Savcı	0,5	6,5
Virancık	0,5	9	Akmescid	1 Rub'	15
Minasın	1	17,5	Evlenkene	0,5	8
Kayı	0,5	110			
Toplam				89 1 Rub'	1565

884 İŞS, 170/106-1, 170/106-2, 170/185-1.

885 Emekli olan devlet memurlarının maaşlarının karşılanması.

886 İŞS, 170/185-1.

887 İŞS, 170/185-1.

888 BOA, MAD, Nr, 3202, s.39

889 İŞS, 170/106-1.

890 İŞS, 171/26-1.

1148/1735-36 senesine ait, Hamid Sancağı'nın tüm kazalarının avâriz ve nüzül hanesi 1753+1,5 rub' +1 sümün⁸⁹¹ olarak tespit edilmiştir⁸⁹². Avâriz ve nüzül bedeli alınırken, her bir haneden 600 akçe alınması ve her 110 akçenin 1 esedi guruş üzerinden hesaplanması emredilmiştir⁸⁹³. Toplam ne kadar vergi alındığı kaydedilmemekle beraber, yuvarlak hesap 1753 haneyle 600 akçeyi çarptığımızda (1753x600= 1051800) akçe yapmaktadır. Esedi guruş olarak karşılığı ise 9561 guruştur. Demek oluyor ki, 1148 senesinde Hamid Sancağı'ndan 9561 guruş avâriz ve nüzül bedeli tahsil edilmiştir. Bu durumu Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan 1145 senesine ait Hamid Sancağı bedel-i nüzül kayıtları da doğrulamaktadır. O yıla ait mali kayda göre Hamid Sancağı toplam olarak 9565,5 guruş avâriz ve nüzül bedeli ödemiştir⁸⁹⁴.

1149/1736 senesine mahsup olarak kaydedilen, Isparta kazasının avâriz ve nüzül bedeli 1147 senesi ile aynıdır. Toplam olarak 1565 guruş avâriz ve nüzül vergisi çeşitli kalemler de dahil edilerek mahalle ve köylere şu şekilde taksim edilmiştir⁸⁹⁵:

TABLO 24

Mahalle-Köy	Hane	miktar (guruş)	Mahalle-Köy	Hane	miktar (guruş)
Dere	2	29,5	Yenice	3	45
Doğancı	2	29,5	Keçeci	2	29,5
Yaylazâde	2	39	Hacıelfi	1	28,5
Şeyh	1	29,5	Câmi-i Atîk	2	29,5
Çelebiler	2	29,5	Hisar Efendi	2	38
Debbağhane	2	29,5	Germiyan	1	16
İskender	2	29,5	Hocazâde	2	29,5
Evrân	1	14	Karaağaç	2	63,5
Fazlullah	1	29,5	Hacı İvaz	3	38
Zımmiyan	4	129,5	İğneci	1	14
Sülebey	2	29,5	İlesucu	1	11
Lağus	9,5	129,5	Deregümü	6	79,5
Çünür	7	91	Hacılar-ı Kebîr	6	84,5
Hacılar-ı Sağîr	5	65,5	Sav	4,5	57
Kışla	2	36	Diyadin	1,5	17
Geyran	0,5	40	Alıköyü		
Darıviran	3	47	Savcı	0,5	6,5
Virancık	0,5	9	Akmescid	1 Rub'	15
Minasın	1	17,5	Evlenkene	0,5	8
Kayı	0,5	110			
Toplam				89 1 Rub'	1565

⁸⁹¹ Sümün: 1/8 anlamına gelmektedir.

⁸⁹² İŞS, 171/66-1, 171/66-2.

⁸⁹³ İŞS, 171/66-2.

⁸⁹⁴ BOA, MAD, Nr, 3020, s.33

⁸⁹⁵ İŞS, 171/90-1.

1170, 1173 ve 1174 senelerinde Isparta'dan tahsil edilen avârız ve nüzül bedelleri 1684,5 guruş olmuştur. Mahalle ve köylerin avârız ve nüzül haneleri ile birlikte o yıllarda vermiş oldukları bedelleri şöylece zikredebiliriz⁸⁹⁶: (Tablo 25)

TABLO 25

Mahalle ve Köy	1170 senesi		1173 senesi		1174 senesi	
	Hane	Guruş	Hane	Guruş	Hane	Guruş
Dere	2	30	2	30	2	30
Yenice	3	43,5	3	23,5	3	43,5
Doğancı	2	33,5	2	32,5	2	23,5
Keçeci	2	35,5	2	35,5	2	35,5
Yaylazâde	2	49,5	2	39,5	2	49,5
Hacııfî	2	33,5	2	33,5	1	43,5
Şeyh	1	43,5	2	23,5	1	24,5
Çelebiler	2	33,5	2	33,5	2	33,5
Hacı İvaz	3	43,5	3	33,5	3	44,5
Câmi-i Atîk	2	33,5	2	33,5	2	33,5
Debbağhane	3	33,5	2	33,5	2	33,5
İğneci	1	15,5	1	15,5	1	15,5
Hisar Efendi	2	37,5	2	25,5	2	37,5
Germiyan	1	20,5	1	20,5	1	20,5
İskender	2	22,5	2	22,5	2	22,5
Evrân	1	19,5	1	19,5	1	19,5
Fazlullah	1	37,5	1	37,5	1	37,5
Hocazâde	1	33	1	33	1	33
Karaağaç	2	67	2	67	2	67
Zımmiyan	4	179,5	3	179,5	4	179
Cedid	1	6,5	1	6,5	2	6,5
İlesucu	--	10	--	10	--	10
Sülebey	2	33,5	2	33,5	3	33,5
Lağus	9	131,5	9	131,5	9	131,5
Sav	4,5	66,5	4,5	66,5	4	66,5
Deregümü	6	73,5	6	73,5	6	73,5
Çünür	7	73,5	7	73,5	7	73
Hacılar-ı Kebîr	6	80	6	80	6	80
Hacılar-ı Sağîr	5	58	5	58	8	58
Diyadin	1,5	18	1,5	18	1	18
Kışla	2	38	2	38	2	38
Mınasın	1	22	1	22	1	23
Evlenkene	0,5	8,5	0,5	8,5	0,5	8,5
Geyran	--	40	--	30	0,5	40
Kayı	--	120	--	120	1	120
Akmescid	1	15	1	15	1	15
Darıviran	2	36,5	2	36,5	2	36,5
Virancık	--	8	--	8	0,5	8
Savcı	0,5	11	0,5	11	0,5	11

⁸⁹⁶ İŞS, 170/9-1, 170/30-1, 170/49-1.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Isparta merkeze bağlı mahalle ve köylerin, üç farklı yıl için vermiş olduğu avâriz ve nüzül vergisi 1684,5 guruş olarak sabit kalmıştır. Ancak, yukarıdaki tabloya göre bazı mahalle ve köylerin hane sayılarının ve vergi miktarlarının değişkenlik arzettiğini görmekteyiz. Bazen hane sayılarının arttığını verginin azaldığını bazen de hanenin düşüp verginin arttığını görmekteyiz. Bu durum yıllar içerisinde yerleşim birimleri içerisinde gerek ekonomik gerekse sosyal değişimlerin meydana geldiğini ve iktisadi gelişmelerin vergi tahsilinde ne kadar önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Yine ayrıca Isparta'dan 1172 senesine mahsup avâriz ikramiyesi adı altında 526 guruş⁸⁹⁷, 1173 senesine mahsup 1150 guruş⁸⁹⁸ ve 1174 senesine mahsup 1443 guruş⁸⁹⁹ vergi alınmıştır.

Bu tür vergiler tahsil edilirken, tespit edilen miktarlardan fazla veya noksan alınmaması, aldırılmaması, defterlerde belirtilen hanelerden ziyade talep olunmaması esastır. Bu esasları çiğnemek, zulüm ve baskı olarak addedilmekte, bu sebeple gayr-i kanuni hareketlerden kaçınılması sadır olan emir ve fermanlarla istenmekteydi.

d) Sürsat ve Beldar Bedeli

Avâriz türündeki aynî mükellefiyetlerden biri de sürsattır. Sürsat, askeri birliklere yem, yiyecek maddesi ve yakacağı tespit edilen bir fiyat üzerinden sağlanmasıdır. Bu maddelerin başlıcaları arpa, saman, un, koyun eti, yağ, bal ve odundur. Sürsat, ordunun zahire ve yiyecek maddesi ihtiyacını gidermeye yönelik ticari bir faaliyet şeklinde vasıflandırılmış ve avâriz muâfiyetinin dışında tutulmuştur. Bu nedenle sürsat yükümlülüğü avâriz hanesine dayanmazdı ve evkaf mensupları, madenci, çeltikçi gibi avârizden muaf zümreler bu sıfatlarıyla sürsattan muaf olamıyorlardı. Sürsat, aynı nüzül gibi askeri birliklerin geçtikleri yollara veya konakladıkları yerlere yakın bölgelerden aynî olarak, uzak yerlerden nakdî olarak alınmıştır. Olağan dışı bir vergi yükümlülüğü olarak sayılan bu vergi avâriz gelirleri içerisine girmiştir. Sürsat, zaman zaman toplanan bir vergi türü olmuştur⁹⁰⁰.

Beldar, geçitlerde koruma görevi yapanlara ve seferler esnasında yol açanlara denirdi. Bunlar avâriz hanesine göre çıkarılırdı⁹⁰¹. Belderân neferleri, bu vazifeyi bir maaş veya muayyen bir ücret karşılığında icra ederlerdi. Bunlara verilen maaş ve ücretin yıllık miktarı her mahalde ne kadar miktara tekabül ediyorsa, oranın tevzî defterlerine yazılarak halktan tahsil ediliyordu. Tanzimat'tan sonra beldar unvanı kaldırılarak yerine “zaptiye” daha sonra “jandarma” kullanılmaya başlamıştır⁹⁰².

⁸⁹⁷ İŞS, 170/10-1.

⁸⁹⁸ İŞS, 170/31-1.

⁸⁹⁹ İŞS, 170/50-1.

⁹⁰⁰ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.158-159.

⁹⁰¹ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.162.

⁹⁰² M. Zeki Pakalın, “Belderân”, OTDTS, c.I, s.202.

Sürsat ve beldar bedelleri tahsil olunurken, Hamid Sancağı'nda ikisi bir arada olmak üzere toplanmıştır. 12 Haziran 1717 tarihinde, Belgrad'ı muhasara etmek üzere Osmanlı ordusu Edirne'den hareket etmişti⁹⁰³. Sicillerde de, "... halen Belgrad etrafı ve Tuna ve Eflak caniplerinde a'dây-ı din a'dây-ı dinin memâlik-i İslâmiyyeye mazarratları def' için gaza ve cihad üzere olan asâkir-i nusret mâşerin ve kala_ palangalarda olan muhafızının derya ve Tuna donanmaları için âmâde kılınan asâkirin zâd ve zahireleri ve mühimmat sâirenin tedârîki ehem ve elzem olup..." şeklinde geçtiği üzere ordunun yiyecek, içecek, mühimmat vesair malzemeleri için Anadolu'nun pek çok yerinden sürsat ve beldar bedeli istenmiş, Hamid Sancağı'ndan istenen 1129/1717 senesine mahsup olmak üzere, tüm kazalardan 12500 guruş sürsat, 8667,5 guruş beldar bedeli olmuştur⁹⁰⁴.

Gönderilen fermana, vergilerden ister muaf, ister muaf olmayan olsun herkesin bu bedelleri ödemek zorunda oldukları belirtilmiştir. Sefer menziline yakın olan kazalar ordunun ihtiyacı olan malzemeleri aynî olarak tedarik ediyorlar, Isparta gibi uzak olan bölgeler de seferlere nakdî olarak destek veriyorlardı⁹⁰⁵. Buna göre Isparta'ya ayrılan sürsat hissesi 793 guruş olurken, beldar bedeli de 576 guruş olarak tespit edilmiştir⁹⁰⁶. Bu ücretlerin tahsili için, Aydın Muhassılı Abdullah Bey, Hacı Burhaneddin Ağa'yı görevlendirerek, Isparta'ya göndermiştir. 15 kadar â'yân-ı vilayetin imzalarıyla, bu miktarların gelen tahsildara teslim edildiğini görmekteyiz⁹⁰⁷.

Savaş masraflarının çok olduğundan olsa gerek, Hamid Sancağı'ndan bir sene sonra, yani 1130 senesine mahsup olmak üzere yeniden 12500 guruş sürsat, 8668 guruş beldar bedeli istenmiştir⁹⁰⁸.

TABLO 26 Kazalara göre taksimatı şöyle yapılmıştır⁹⁰⁹:

Kaza	Sürsat	Beldar	Kaza	Sürsat	Beldar
Göhlhisar	1146,5 1Rub'	781 1Rub'	Barla	280,5	138,5
Siroz	510	258 1Rub'	Yalvaç	720,5	500 1Rub'
Kemer Hamid	371 1Rub'	302,5	Yalvaç Karaağaç	989,5	770
Burdur	589	567,5	Uluborlu	784	445
Ağlasun	293,5 1Rub'	282,5	Isparta	793 1Rub'	576,5 1Rub'
İncirpazarı	119 1Rub'	122,5	Gönen	387,5 1Rub'	164 1Rub'
İrle	392	388,5 1Rub'	Keçiborlu	598,5 1Rub'	370
Eğirdir	677,5	400	Hoyran	457	166,5
Ağros	601,5	303,5 1Rub'	Göhlhisar Karaağaç	1298 1Rub'	1241 1Rub'
Pavlu	332,5	196,5 1Rub'	Yavice	380	265,5
Afşar	757	426 1Rub'			

903 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. IV, I. Böl., s.132.

904 İŞS, 170/84-1.

905 İŞS, 170/84-1.

906 İŞS, 170/61-3, 170/83-2.

907 İŞS, 170/61-3.

908 İŞS, 170/109-2 (19 M 1130/ 23 Aralık 1717).

909 BOA, MAD, Nr, 10308, s.67-69.

E) Ağnam Bedeli

Arapça “ğanem” kelimesinin çoğulu olan “ağnam”, koyun, koyunlar anlamına gelmektedir. Adet-i ağnam diye de adlandırılan bu vergi türü hayvanlardan alınan bir vergidir. “Resm-i ğanem”, “resm-i merâ” ve “koyun resmi” gibi isimler de alan bu verginin miktarı zamanla değişik olagelmıştır. Önceleri zekat gibi aynî olarak tahsil edilen bu vergi, daha sonra koyun başına belli nispetlerde akçe cinsinden alınmaya başlanmıştır⁹¹⁰. Bu vergi keçi ve koyun sayısına bağlı olarak tahsil edildiğinden, herkes elinde ne kadar malı varsa doğru olarak yazdırmak zorunda idi. Aksi takdirde cezalandırılmak söz konusuydu.

Adet-i ağnam resmi, ilk defa her koyundan bir akçe olmak üzere alınmıyordu. Ancak zamanla farklı uygulamalardan dolayı her koyundan, iki paradan on paraya kadar alınır olmuştur⁹¹¹.

Ağnam resmi, özellikle büyük ölçüde koyun ve keçi besiciliği yapan konar-göçer Türkmen ve Yörük cemaatleri için önemliydi. Büyük bir kısmı padişah haslarına dahil olan konar-göçerler, iki koyuna bir akçe vermekteydiler. Ancak bu hüküm koyun sayısına bağlı idi⁹¹².

Nitekim, Isparta şer’iyye sicillerinde bu konu ile ilgili olarak, “150 baş koyundan sonrasına sahip olanlardan, her baş koyuna bir akçe alınması emredilmiştir.” şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Isparta’ya bağlı Ali Köyü, aynı zamanda Eğirdir’de bulunan Şeyh Murat Zâviyesi vakfının gelirlerinden biri idi. Ali Köyü ahalisi Dersââdete yapmış oldukları bir müracaatta; yetiştirmiş oldukları koyunların vergisi olarak, tahsildarların her bir başından iki ile üç para aldıklarını⁹¹³, bu durumun da kendileri için bir yük oluşturduğunu beyan etmişlerdir. Kendi köyleri vakıf gelirlerinden olduğu için, ağnam resminin muafiyet esasına göre düzenlenmesini talep etmişlerdir⁹¹⁴. Durum incelenip tetkik edildikten sonra, Ali Köyü ahalisinin ağnam resmi olarak vermesi gereken miktar, 155 koyundan yukarısına sahip olanların her baş koyun için bir akçe vergi vermesi şeklinde karara bağlanmıştır⁹¹⁵.

Ağnam resmi mukâtaası, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hazinenin önemli gelir kalemlerinden biri haline gelmiş ve düzenli gelirler arasında yerini almıştır⁹¹⁶. 1129/1717 senesine ait Teke ve Hamid sancaklarının ağnam resmi mukâtaası, Aydın muhassıllığı tarafından Mehmed Ağa’ya deruhte edilmiştir. Bir yıllık ağnam bedelinin bu kişi tarafından tahsil edilmesi, başka birisi tarafından alındıysa, bunun Mehmed Ağa’ya verilmesi ferman buyrulmuştur⁹¹⁷.

910 Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, s.112.

911 M. Zeki Pakalın, “Ağnam”, *OTDTS*, c.I, s.25-26.

912 Feridun Emecen, “Ağnam Resmi”, *DİA*, c.I, s.478.

913 1 para= 3 akçe.

914 Bazı hizmet erbabı bu vergiden tamamen muaf tutuldukları gibi, bazıları da kısmen muaf sayılmışlardır. Bunlar sâdat, mansıp sahipleri, evkafa ait yerler, padişah kulları ve askerî sınıftır. Bunların da 150 koyundan fazlası bu vergiye tabidir. Bkz.; Ziya Kazıcı, a.g.e., s.114.

915 *İŞS*, 170/55-1.

916 Feridun Emecen, a.g.mad., *DİA*, c.I, s.478.

917 *İŞS*, 170/85-1.

f) Zahire Baha Vergisi

Avâız gelirlerinden bir başkasını da Zahire Baha adı verilen, nüzüle ve sürsatta olduğu gibi gerek askerinin gerekse sancağa gelen görevlilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplanan vergidir. Hayvanların yem ve yiyeceklerinin temini bakımından “arpa baha”⁹¹⁸ gibi, insanların her türlü gıda maddelerinin temini için “zahire baha” gibi vergiler toplanmıştır.

1131/1720 tarihli bir kayıta, Hamid Sancağı'ndan toplam 11475,5 guruş zahire baha toplanmıştır⁹¹⁹. Hamid Sancağı kazalarının hisselerine düşen meblağlar şu şekilde gerçekleşmiştir: (Tablo 27)

TABLO 27

Kaza	Guruş	Kaza	Guruş	Kaza	Guruş
Isparta	1289	Uluborlu	1174	Karaağaç	1275
Eğirdir	1042,5	Keçiborlu	603	Afşar	698
Ağros	770	Yalvaç	1616,5	Hoyran	302,5
Barla	400	Ağlasun	766,5	İncirpazarı	365,5
Pavlu	1000	Gönen	173		

Bu zahire baha Hamid Sancağı Mutasarrıfı Zamir Mustafa Paşa adına toplanmış olup, tahsil işini de Mütesellim Burhan Ağa yapmıştır⁹²⁰. Isparta'ya düşen 1289 guruşluk zahire baha yanısıra, harc-ı mahkeme, kâtibîyye, hüddâmiye, muhziyye vs. çeşitli kalemlerle birlikte 160 guruş daha toplanmış, toplam 1449 guruş Isparta'nın mahalle ve köylerine şu şekilde taksim edilmiştir⁹²¹: (Tablo 28)

TABLO 28

Mahalle-Köy	Guruş	Mahalle-Köy	Guruş
Dere	18+ 3 Rub'	Germiyan	26
Yenice	32+ 1 Sümün	Tekye	10 +5 Sümün
Doğancı	35+ 4,5 Sümün	İskender	16 +10 Sümün
Keçeci	33+ 4 Sümün	Evrân	6 +1 Rub'
Yaylazâde	56	Hocazâde	16 +8 Sümün
Câmi-i Atîk	19 +9,5 Sümün	Karaağaç	91 +8 Sümün
Şeyh	19 +6,5 Sümün	Hacı Elfi	33 +7 Sümün
Çelebiler	36,5	Hisarefendi	31 +3 Sümün
Debbağhâne	21 +11 Sümün	Fazlullah	34 +4 Sümün
İğneci	10 +11 Sümün	Çavuş	57 +5 Sümün
Sülebey	28	Kemer	42 +2 Rub'
Hacıvaz	56	Temel	57 +5 Sümün
Emre	44 +4 Sümün	Lağus	98
Deregümü	56 +3 Rub'	Çünür	56 +3 Rub'
Hacılar-ı Kebîr	68 +3 Rub'	Hacılar-ı Sağır	56 +3 Rub'
Sav	68 +3 Rub'	Darıvıran	52,5
Kışla	47 +4 Sümün	Diyadin	32 +3 Rub'
Ali Köyü	56 +3 Rub'	Akmescid	5

⁹¹⁸ İŞS, 170/69-2.

⁹¹⁹ İŞS, 170/161-1.

⁹²⁰ İŞS, 170/162-1.

⁹²¹ İŞS, 170/162-1.

2- Şer'î Vergiler

a) Cizye

İslâm devletlerinde zımmî statüsündeki Müslüman olmayan azınlıkların erkek nüfusundan alınan cizye, Osmanlı Devleti'nin de en önemli gelir kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Cizyenin miktarı her yerde aynı oranda olmamıştır. Paranın değeri düştükçe paranın değer kaybı oranında vergi miktarı da çıkarılan fetvalarla yükseltilmiştir⁹²².

Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıla kadar bu vergiyi ifade etmek için genellikle “haraç” kelimesi kullanılmış, daha sonra “cizye” veya “cizye-i şer'î” olarak yaygınlaşmıştır. İslâmiyeti kabul etmeyenlerin, devlet tarafından korunmaları ve savaşa katılmamaları karşılığında alınan bu vergi akıl, baliğ, hür, maddî gücü yerinde ve sağlıklı gayr-i Müslim erkeklerden alınmıştır. Kadın, âmâ, yaşlı, çocuk, işsiz, çalışmaktan aciz ve fakir kimseler ise bundan muaf tutulmuşlardır⁹²³.

Baş vergisi olarak da nitelendirilen bu vergi, gayr-i Müslim birisinin 14 yaşını doldurmasıyla beraber alınmaya başlar, 75 yaşını dolduruncaya kadar alınmaya devam ederdi. Her yeni senenin başlangıcında nakit olarak alınan cizyenin, kolaylık olsun diye bazı hallerde taksitle ödenmesine müsaade edilirdi. Cizyeyi vermekle mükellef bir kişi İslâmiyet'i kabul ettiği takdirde doğrudan doğruya bundan muaf tutulurdu. Ancak kişinin İslâmiyet'i kabulü, senenin başlangıcından sonra vuku bulursa, İslâmiyet'i kabul etmesine rağmen, o sene için vergi vermek zorunda idi⁹²⁴.

Cizye vergisine 1691 yılında yeni bir düzenleme getirilerek gayr-i Müslim tebaanın ekonomik durumuna göre sınıflar teşkil edilmiştir. Cizye vergisi alınacak kimsenin ekonomik durumuna göre üç kademe belirlenmiştir: Zengin olanlar “a'lâ”, orta halliler “evsat” ve fakirlik seviyesinde olanlar da “ednâ” statüsünde bu vergiyi vermişlerdir. Yapılan düzenlemeyle toplanacak vergi, saf gümüş olmak üzere sırasıyla 48, 24 ve 12 şer'î dirhem, altın olarak 4, 2 ve 1 dinar şeklinde tespit edilmiştir. Ayrıca maişet adı altında 12, 6 ve 3 para, kadınların maişeti için de 9, 4 ve 1,5 para alınmaya başlanmıştır⁹²⁵.

İncelediğimiz sicillerde, Hamid Sancağı cizye vergisinin Aydın, Saruhan, Menteşe, Teke ve Alanya sancakları ile birlikte tahsil edildiğini görmekteyiz. Gönderilen cizye fermanlarında, bir sene sonraki cizyenin senesi gelmeden 5-6 ay öncesinden toplanması emredilmiştir⁹²⁶. 1130 senesi cizyesi tahsili 1129 senesi Receb'inde istenmiştir⁹²⁷. 1131 senesine ait cizye de 1130 Receb'inde talep edilmiştir⁹²⁸.

922 Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.136.

923 Halil İncalcık, “Cizye”, *DİA*, c.VIII, s.45-46.

924 Boris Christoff Nedkoff, “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi)”, *Belleten*, c.VIII, s.608-621.

925 Halil İncalcık, a.g.mad., *DİA*, c.VIII, s.46-48; Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.138-139.

926 *IŞS*, 170/90-1, 170/137-1.

927 *IŞS*, 170/90-1.

928 *IŞS*, 170/137-1.

Cizye toplanırken Hanefiyye Mezhebi üzere esnâf-ı selâse denilen yani a'lâ, evsat ve ednâ sınıflarına göre taksim edilmiştir. Zengin olup a'lâ sınıfına dahil olanlar 4 eşrefî altın, orta halli olanlar yani evsat sınıfındakiler 2 eşrefî altın, fakirler yani ednâ sınıfına dahil olanlar 1 eşrefî altın cizye vermişlerdir. Adlarına düzenlenen cizye kağıtları için maişet adı altında ayrıca a'lâdan 12, evsattan 9 ve ednâdan 6 para tahsil edilmiştir. Yine herbir cizye kağıdından cizye muhasebecileri ve katiplerine ücret-i kitâbet adıyla birer para kesilmiştir. Devletin savaşlardaki aşırı giderlerinden dolayı cizye tahsilinde hiçbir muafiyet gözetilmemiş, rahip, patrik, keşiş, tercüman vs. ne kadar kişi varsa cizyenin alınması emredilmiştir. Zengin olup da evsat sınıfından cizye verilmesinin önüne geçilmek istenmiş, bu gibi yolsuzlukların çok şiddetli bir şekilde cezalandırılacağı bildirilmiştir. 1130 ve 1131 seneleri cizyelerinin tahsili işi de Aydın Muhassılı Abdullah'a verilmiştir⁹²⁹.

1148/1735-36 ve 1149/1736-37 seneleri cizyeleri yine saydığımız sancaklarla birlikte tahsil edilmiştir. Bahsi geçen her iki yıl içerisinde tüm sancaklarda toplam 740 a'lâ, 5900 evsat ve 1000 ednâ sınıfı olmak üzere genel yekun 7640 cizye evrakı bulunmaktaydı. İki türlü cizyenin verilebileceği, gelen fermanlarda belirtilmiştir. Gümüş cinsinden, a'lâdan 48, evsattan 24, ednâdan 12 dirhem alınabileceği; altın cinsinden ise a'lâdan 4, evsattan 2, ednâdan 1 zer-i mabhûb⁹³⁰ verilmesi gerektiği bildirilmiştir⁹³¹. Buna göre:

	Alâ	Evsat	Ednâ
Gümüş cinsi	: 740(kişi)x48(dirhem)=35520 Toplam:189120 dirhem gümüş	5900x24=141600	1000x12=12000
Altın cinsi	: 740x4=2960 Toplam:15760 zer-i mabhûb cizyenin tahsil edildiği görülmektedir.	5900x2=11800	1000x1=1000

Bu yıllara ait cizye, bir kolaylık olsun diye dört taksit halinde alınmıştır. Maişet adıyla herbir cizye evrakından sınıflarına göre 12, 9 ve 6 para, yine her evraktan 1 para kitâbet ücreti alınmıştır. 1148 senesine ait cizye 1147 Cemâziyelâhîrinde, 1149 yılına ait cizye de 1148 Cemâziyelâhîrinde talep edilmiştir⁹³².

Sicillerde bulunan diğer cizye fermanı 1173/1759-60 ve 1174/1760-61 yıllarına aittir. 1173 senesine ait, saydığımız sancaklarda 943 a'lâ, 6404 evsat ve 1023 ednâ olmak üzere toplam 8300 cizye evrakı bulunmaktadır⁹³³. 1174 yılına mahsup ise 944 a'lâ, 6412 evsat ve 1024 ednâ evrakı bulunmaktadır⁹³⁴. Yine bu tarihlerde esnâf-ı selâseye göre 4, 2 ve 1 zer-i mabhûb alınmıştır. Zer-i mabhûb tedarikinde güçlük çekenler için 4 zer-i mabhûb yerine 11 guruş, 2 zer-i mabhûb yerine 5,5 guruş, 1 zer-i mabhûb yerine 2,75

929 İŞS, 170/90-1, 170/137-1.

930 Zer-i Mahbûb yaklaşık 2,6 gr ağırlığında bir altındır. Akçe olarak değeri 330 akçedir. Bkz., Şevket Pamuk, Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi, s.179. Ancak gönderilen fermana zer-i mabhûbun akçe olarak karşılığı 300 akçe üzerinden hesaplanması ve ona göre verilmesi istenmiştir. (İŞS, 171/69-2.).

931 İŞS, 171/44-1, 171/69-2.

932 İŞS, 171/44-1, 171/69-2.

933 İŞS, 170/24-1.

934 İŞS, 170/47-1.

guruş cizye alınması yoluna gidilmiştir. Cizye tahsilinde herkes aynı cins ve değer para getirmediğinden, farklı cins altınların rayiçleri de şu şekilde tespit edilmiştir:

Cedîd İstanbul Altını	= 465 akçe
Zer-i Mahbûb	= 330 akçe
Mısır Altını	= 330 akçe
Tuğralı Mısır Altın	= 315 akçe
Tuğralı sağ paranın her 40 adedi	= 1 guruş= 120 akçe

1173 ve 1174 senelerine ait toplanan cizyelerin akçe değerlerini de şu şekilde vermek mümkündür: (Tablo -29-)

TABLO 29

Sene	A'lâ	Evsat	Ednâ	Toplam
1173/ 1759-60	943x(4x330)= 1244760	6404x(2x330)= 4226640	1023x(1x330)= 337590	5808990
1174/ 1760-61	944x(4x330)= 1246080	6412x(2x330)= 4231920	1024x(1x330)= 337920	5815920

Toplam bu cizyeler vermiş olduğumuz 6 sancağa ait olan cizyelerdir. Yine maişet adıyla sınıfına göre 12, 9 ve 6 para, kitabet ücreti adıyla herbir cizye evrakından 1 para alınması yoluna gidilmiştir⁹³⁵.

İncelediğimiz sicillerde cizye ile ilgili vergi 6 sancağın toplamı ile ilgili olduğundan, burada Hamid Sancağı'na dolayısıyla Isparta'ya düşen cizye miktarını tespit etme imkanı bulamıyoruz. Ancak Aydın, Saruhan, Mentеше, Teke, Alanya ve Hamid Sancaklarına düşen toplam cizye evrakı ve miktarını söylemek durumunda kalıyoruz.

TABLO 30

Mahalle-Köy	Guruş	Mahalle-Köy	Guruş
Dere	14	Germiyan	15
Yenice	34	Tekye	35
Doğancı	18	Evrân	8,5
Keçeci	38	Hocazâde	19,5
Yaylazâde	40	Karaağaç	68
Câmi-i Atık	36	Hacı Elfi	35
Şeyh	16,5	Fazlullah	30
Çelebiler	35	Kemer	38
Debbaghâne	19	Temel	53
İğneci	11,5	Hacıvaz	33
Sülebey	18	Diğerleri	
Lağus	65	Deregümü	37,5
Çünür	37,5	Hacılar-ı Kebîr	40
Hacılar-ı Sağır	30,5	Sav	50,5
Kışla	22,5	Diyadin	7
Ali Köyü	40		

3- Diğer Vergiler

İncelediğimiz dönemde, vergi yükü o kadar ağırdı ki, sancağın ve kazanın tüm masrafları halka yüklenerek giderilmeye çalışılıyordu. Örneğin, Isparta'ya herhangi bir iş için veya görev için gelen devlet büyüklerinin masrafları, vergilendirme yoluyla halktan toplanıyordu. Bu vergilendirmeye, “konak masrafı”, “menzil akçesi”, “ikramiye”, “avâdiyat” gibi isimler veriliyordu⁹³⁶. Bu masrafların temini ya tüm mahalle ve köylere yükleniyor, ya da bazı mahalle ve köyler seçilerek bunlara taksim ediliyordu. Mesela, 1146/1733 senesine ait menzil gideri ve çeşitli masrafların tedariki için mahalle ve köylere düşen vergi şöyledir⁹³⁷: (Tablo 30)

⁹³⁵ İŞS, 170/24-1, 170/47-1.

⁹³⁶ İŞS, 171/16-2, 171/18-2, 171/47-1, 171/94-1.

TABLO 31

Mahalle-Köy	Guruş	Mahalle-Köy	Guruş
Doğancı	12	İskender	5
Keçeci	5	Karaağaç	35
Yaylazâde	5	Fazlullah	8
Câmi-i Atîk	5	Çelebiler	23,5
Hisarefendi	12	Sülebey	5
Germiyan	15	Çavuş	9
Lağus	150	Hacılar-ı Kebîr	70
Deregümü	50	Hacılar-ı Sağîr	30
Çünür	27	Sav	130
Ali Köyü	53		

1147 senesinde de menzil masrafı ve Isparta'ya gelip gidenlerin harcamalarını karşılamak amacıyla şu şekilde para toplanmıştır⁹³⁸: (Tablo 31)

Bu tür masrafların tüm mahalle ve köylere taksim edilmediğini, farklı zamanlarda farklı farklı yerleşim birimlerine taksim edildiğini görmekteyiz. Böylelikle sadece belli yerlere yük

yüklenmemiş oluyor dağıtım yapılarak adalet sağlanmış oluyordu.

1148 senesinde de Isparta'ya gelecek olan Vezir Hacı Ahmed Paşa'nın yol masraflarını karşılamak amacıyla Isparta ahalisinden talep edilen meblağ da şu şekilde teşekkül etmiştir⁹³⁹: (Tablo 32)

TABLO 32

Mahalle-Köy	Guruş	Mahalle-Köy	Guruş
Dere	23 +7 Sümün	Germiyan	21
Yenice	40	Tekye	21,5
Doğancı	30 +3 Rub'	Evrân	12,5
Keçeci	42	Hocazâde	20 +3 Rub'
Yaylazâde	64 +7 Sümün	Karaağaç	105,5
Câmi-i Atîk	40,5	Hacı Elfi	40
Şeyh	27	Fazlullah	46 +8 Sümün
Çelebiler	40,5	Kemer	73,5
Debbağhâne	31 +1 Rub'	Temel	92
İğneci	18	Hacıvaz	53
Sülebey	28 +3 Rub'	Emre	73,5
Hisarefendi	38,5	İskender	18 +1 Rub4
Çavuş	92	Lağus	10,5
Deregümü	61,5	Çünür	61,5
Hacılar-ı Kebîr	66 +1 Rub'	Hacılar-ı Sağîr	46 +3 Rub'
Sav	88 +1 Rub'	Darıviran	61,5
Kışla	43	Diyadin	10 +1 Rub'
Ali Köyü	61,5	Toplam	1717

937 İŞS, 171/18-2.

938 İŞS, 171/47-1.

939 İŞS, 171/94-1.

Devlet görevlileri, genellikle bir vazife için gönderildiklerinden, bunların masraflarının temini, gittikleri yerlerdeki halka salma salınarak para toplanmasıyla gerçekleşiyordu. Böylece devlet ekstra bir masraf yapmamış oluyor, tüm giderleri ilgili sancak veya kazaya havale etmiş bulunuyordu.

4- Vergi Kaçırma ve Alman Önlemler

XVIII. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin uğraşmak zorunda olduğu iç ve dış pekçok problem olmuştur. Batı ve doğuda uzun yıllar süren savaşlar, içeride eşkıyalık hareketleri halkı iktisadi ve sosyal açıdan önemli derecede etkilemiştir. Devletin, masrafları karşılayabilmek için çok sayıda vergi koyması sıkıntıların daha da artmasına neden olmuştur. Halk ağır vergi yükünden kurtulabilmek için zaman zaman ya buldukları yerleri terk etmiş, başka yerlere göç etmiş, ya da vergilerden muaf olabilmek için çeşitli yolsuzluklara yönelmiştir.

1147/1734 tarihinde Anadolu'da bulunan pekçok kazada göç hareketlerinin yoğunlaştığını görmekteyiz. Özellikle İstanbul tarafına yüksek oranda göç hareketi olduğunu görüyoruz. Bu göç hareketinin en önemli sebeplerinden birini ekonomik sıkıntılar oluşturmaktaydı. Bunların neticesinde göç etmeyip yerlerinde kalan ahaliye vergi yükü iki misline kadar çıkıyordu. Tekâlif-i Şer'iyye ve Tekâlif-i Örfiyye adı altında toplanan hazeriyye, seferiyye, cizye, vb. gibi vergileri vermekte zorlanan kimseler meskun olduğu mahallerden kaçarak başka yerlere göç ediyorlardı. 1147 Receb'inde çıkarılan bir fermanda nüfus ve göç hareketleri kontrol altına alınarak ahalinin göç etmesi yasaklanmıştır. Ayrıca devlet, alınacak vergilerde adaletin sağlanarak fakir ve fukaranın gözetilmesini, evlerin metruk bırakılmayarak boş kalan toprakların ziraata elverişli hale getirilmesini emretmiştir. Yine ayrıca tüm sancak ve kaza yöneticilerinin bu gibi durumlarda önlem alması özellikle belirtilmişti⁹⁴⁰.

Devletin koymuş olduğu vergilerden kaçmak için birtakım kişilerin kendilerine, çeşitli yolsuzluklar yaparak sahte muafiyet belgeleri tedarik ettiklerini ve bu vergileri ödememe yoluna gittiklerini görüyoruz. İran seferleri devam ederken, Isparta'da bulunan bazı kişiler vermeye yükümlü oldukları avârız, nüzül, seferiyye gibi bazı vergileri vermemek için kendilerini deveci, katırcı gibi gösterip asker taifesinden olduklarını iddia etmişlerdir. Bu nedenle vergilerini vermemişlerdir. Oysa savaşlar zamanında çıkarılan emirlere göre gerek muaf olanlardan gerekse muaf olmayanlardan bu tür vergilerin tahsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu kişilerin de vergi vermek zorunda oldukları ve üzerlerine düşen bu gibi tekâlifleri ödemeleri gerektiği emredilmiştir⁹⁴¹.

Yine ayrıca, Isparta'da bulunan Dere Mahallesi'nde sâkin ahalinin bir şikayetleri neticesinde, Dere Mahallesi'nde mukim olan Hacı Fethi oğlu Mehmed, Kurt oğlu İbrahim, kardeşi Mehmed ve Bâki, Dede oğlu Ali, Burhan, Mehmed, Osman, Veli

⁹⁴⁰ İSS, 171/58-1.

⁹⁴¹ İSS, 171/42-1.

ve Süleyman isimindeki kişiler oldukça zengin olup, mal ve mülke sahip oldukları halde, kendilerine gayri meşru yollarla temin ettikleri beratlarla asker taifesinden olduklarını beyan etmişlerdir. Dolayısıyla asker taifesinden oldukları için avâriz, hazeriyye, seferiyye ve bunlara benzer tekâliften muaf olduklarını ve vergi vermeyeceklerini iddia etmişlerdir. Gerçekte bu kişilerin askeri taifesinden olmadıkları ve yeterli derecede emlâke sahip oldukları tespit edildiğinden, mütesellim Yusuf Ağa'ya gönderilen bir fermanla emir ve kanunlara muğayir hareket edilmeksizin vergilerin tahsil edilmesi emredilmiştir. Ayrıca hiçbir kimseye yeniçeri ve sipahi adı altında berat verilmemesi, reâyanın tahammülleri oranında vergilerin taksim ve pay edilmesi ferman buyurulmuştur. Ayrıca bu gibi tavır ve tutum içerisine girenlerin tespit edilerek isimlerinin bildirilmesi, gerekli cezaların tertip edilmesi istenmiştir⁹⁴².

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere devletin içersinde bulunduğu karışıklık ve sıkıntı içersinde bu gibi yolsuzluk hareketleri Anadolu'nun pekçok yerinde vuku bulmuştur. İyi niyetli olmayan bu gibi kişiler gayri meşru yollara başvurarak kendilerine muafiyet beratı çıkarmak istemişler ancak şikayet ve takibat neticesinde bu tür hareketlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak devletin almaya çalıştığı bu gibi tedbirlerin pek de fayda vermediği görülmektedir.

⁹⁴² İŞS, 171/33-1.

C- OSMANLI DEVLETİNİN DÜZENLEDİĞİ SEFERLER VE BUNLARIN İSPARTA'YA ETKİLERİ (YANKILARI)

XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı devleti gerek batıda gerekse doğuda harp halinde idi. Yüzyılın başlarında batıda Avusturya (Nemçe), Venedik; yüzülün ortalarına doğru da doğuda şark seferi diye nitelendirilen İran ve Rusya savaşları Osmanlı Devleti'ni uzun yıllar meşgul etmiştir. Devlet hem ekonomik olarak hem de sosyal yönden bir hayli kayıp vermiştir. Savaş giderlerini karşılayabilmek için sık sık yeni ihdas edilen vergiler konmuş, savaşmak için, asker ve mühimmat temini için aynî ve nakdî salmalar çıkarmıştır⁹⁴³. Ordunun ihtiyacı için nakil vasıtaları olarak deve, at, katır gibi binek hayvanları talep edilmiştir.

Sicillerde de geçtiği üzere Nemçe, Venedik, Belgrat, Eflak, Tuna gibi yerlere düzenlenen seferleri Avusturya-Venedik Seferleri şeklinde nitelendirebiliriz⁹⁴⁴. Bu savaşlar batıda cereyan eden muharebelerdir. Yine ayrıca şark seferi olarak genel anlamda nitelendirebileceğimiz Musul, Bağdat, Kerkük, İran Seferi gibi savaşlar da Osmanlı-İran arasında vuku bulan İran savaşlarıdır⁹⁴⁵.

Biz burada savaşların nedeni, gidişatı ve sonucundan ziyade, bu savaşların vukuunda Isparta'ya ne gibi etkiler getirdiğini irdelemeye çalışacağız. Yani bu savaşlar neticesinde Hamid Sancağı'ndan, dolayısıyla Isparta'dan ne gibi şeyler talep edilmişti ve bunların ne gibi sonuçları olmuştu? Kısacası, Isparta'yı ilgilendiren hususları tespit etmeye çalışacağız. Çünkü sicillerimizde bu konuyu ilgilendiren pekçok ferman ve vergi istek belgeleri bulunmaktadır.

Savaşlar zamanında, yukarıda da bahsettiğimiz üzere devlet ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak için, zaman zaman imdâd-ı seferiyye, sürsat, zahire gibi vergilerin yanı sıra halktan deve, at, katır gibi ulaşım ve nakil hayvanları talep etmiştir. Yine ayrıca savaşa katılmak için, sık sık asker temin edilmesi yoluna gidilmiştir. 1717 ve 1718 yıllarında devam etmekte olan Avusturya savaşlarında kullanılmak üzere, gerek asker gerekse mühimmat eksikliğini gidermek amacıyla Anadolu'dan bu talepler pekçok kere yinelenmiştir. Savaş mühimmatının nakli için bu tür hayvanların güçlü ve kuvvetli olmasına dikkat edilmesi istenmiştir.

1129/1717 senesi başlarında bu savaşlarda kullanılmak üzere Hamid Sancağı'ndan 30 tane deve gönderilmesi talep edilmiştir⁹⁴⁶. Savaşların bütün hızıyla devam etmesi ve bu hayvanlara ihtiyacın aciliyet kesbetmesi sebebiyle deve gönderilmesi ile ilgili çıkarılan fermanların sık sık tekrarlandığını görmekteyiz. Bu hususta 8 Şubat 1717⁹⁴⁷,

⁹⁴³ Bkz. İmdâd-ı Seferiyye Bölümü.

⁹⁴⁴ Avusturya-Venedik Seferleri ile ilgili geniş bilgi için bkz., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.IV, I. Böl., s.97-146; Baron Josep Von Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi* (Çeviri:Vecdi Bürün), c.XIII, s.192-223.

⁹⁴⁵ Osmanlı-İran savaşları için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV, s.147-234.

⁹⁴⁶ İŞS, 170/73-1, 170/73-2, 170/82-1, 170/89-1.

⁹⁴⁷ İŞS, 170/73-1 (25 S 1129).

9 Mart 1717⁹⁴⁸, 17 Mart 1717⁹⁴⁹, 22 Nisan 1717⁹⁵⁰ tarihlerinde Hamid Sancağı'nın 30 adet deve göndermesi, gönderilen fermanlarla emredilmiştir. Talep edilen develer sancağın tüm kazalarına taksim edilmiş olup, Isparta'ya da iki adet düşmüştür⁹⁵¹. Bu iki devenin orduya intikal ettirilmesi ile görevli olan Hacı Hasan Ağa'ya verilmek üzere, Yaylazâde Mahallesi'nde ikamet etmekte olan Deveci Osman b. Hamza'nın görevlendirildiğini görmekteyiz. Ayrıca her baş deve için 6 guruş ücretin verilmesi ve develerin toplanarak Nevruz'dan⁹⁵² önce Edirne sahasında orduya intikal ettirilmeleri gelen fermanlarla emredilmiştir.

Deve talebi ile ilgili fermanların sık sık çıkarılmasını, bu develerin tamamının orduya intikal etmemesine bağlayabiliriz. Nitekim, Hamid Sancağı'na gönderilen bir fermanda, savaş için talep edilen develerin ancak üçte birinin intikal ettiği, gelenlerinin de çoğunun firar ettiği belirtilmiştir. Bu hususta sorumlu olanların tespit edilerek, gerekli cezaların verileceği de açıkça beyan edilmiştir⁹⁵³.

Anadolu'da bulunan diğer sancaklardan da deve talebi oluyordu. Hamid Sancağı'ndan istenen 30 devenin yanı sıra, Kütahya Sancağı'ndan 50, Teke Sancağı'ndan 50, Ankara Sancağı'ndan 50 ve Çankırı Sancağı'ndan 50 deve talep edilmiştir⁹⁵⁴.

Nemçe üzerine yapılan bu seferlerde savaşta görev alacak kuloğlu, cebeci, topçu, altıbölük halkı, timarlı sipahi, yeniçeri vs. tüm asker taifesinin yeniçeri serdarı, alaybeyi gibi komutanlarının bayrağı altında, gerek Edirne'de gerekse Niş Sahrası'nda hazır bulunmaları hem Anadolu Eyaleti'nin sağ kolunda bulunan sancak ve kazaların hepsine gönderilen umum fermanlarında⁹⁵⁵, hem de Hamid Sancağı'na özel olarak gönderilen fermanlarda⁹⁵⁶ emredilmiştir. Nitekim Avusturya Seferleri içerisinde yer alan Belgrat Savaşı'nda 150 binlik Osmanlı ordusunun 10 binlik kısmını Anadolu'dan gelen askerler oluşturuyordu. 16 Ağustos 1717 tarihinde vuku bulan bu savaş neticesinde maalesef Osmanlı ordusunun mağlup olduğunu görmekteyiz⁹⁵⁷.

Zaman geçtikçe yeni yeni cephelelerde savaş devam etmekte idi. Belgrat Savaşı'ndan sonra yine Nemçe üzerine Şumnu'da savaş hazırlıkları başlamıştır⁹⁵⁸. Bunun için gerek asker ihtiyacı gerekse malzeme ihtiyacı zuhur etmiş, Anadolu'nun pek çok kazasına fermanlar çıkarılarak asker toplanması ve nakil için mekkarî deve gönderilmesi emredilmiştir. 8 Aralık 1717 tarihinde Hamid Sancağı'na gönderilen bir fermanda, sancağa bağlı tüm kazalardan toplanmak üzere yeniden 30 adet mekkarî deve talep

948 İŞS, 170/89-1 (25 Ra 1129).

949 İŞS, 170/73-2 (3 R 1129).

950 İŞS, 170/83-1 (10 Ca 1129).

951 İŞS, 170/63-2.

952 22 Mart tarihi.

953 İŞS, 170/83-1 (10 Ca 1129/22 Nisan 1717).

954 İŞS, 170/89-1 (25 Ra 1129/9 Mart 1717).

955 İŞS, 170/70-1, 170/74-1, 170/75-1, 170/77-1, 170/81-1.

956 İŞS, 170/70-2, 170/79-1.

957 Von Hammer, a.g.e., c.XIII, s.207.

958 İŞS, 170/120-1.



Kışlada Askerler

edilmiştir⁹⁵⁹. Ancak, bununla da yetinilmemiş, Teke ve Hamid sancakları yöneticilerine gönderilen bir emirde de Teke Sancağı'ndan 50, Hamid Sancağı'ndan 50 adet olmak üzere toplam 100 mekkarî deve daha istenmiştir. Yine bu develerin yüke girdiği günden itibaren, her birine 6 guruş olmak üzere para verilmesi emredilmiştir. Sarbanbaşılara⁹⁶⁰ develeri Edirne'ye getirerek, orduya intikal ettirmeleri buyruğu verilmiştir⁹⁶¹.

Yine ayrıca Anadolu'da bulunan bütün sancak ve kazalara gönderilen fermanlarda Şumnu üzerine düzenlenen sefer-i hümayun için altıbölük halkı, yeniçeri, topçu, cebeci, kuloğlu, erbâb-ı timar ve zeamet vs. ne gibi asker taifesi varsa bunların komutanları bayrağı altında toplanmaları ve derhal savaşa iştirak etmeleri emredilmiştir. Durum aciliyet kesbettiğinden en geç, 11 Nisan 1718 tarihinde Edirne'ye intikal etmeleri gerekmekteydi. Durumun önemine binaen olsa gerektir asker toplanmasında meydana gelen gecikme ya da savsaklamadan dolayı sık sık fermanlar yenilenmiştir⁹⁶².

Tetkike tâbi tuttuğumuz dönemde, bu seferlere iştirak etmek üzere Isparta'da asker taifesine mensup kişilerin tek tek isimleri tespit edilmiş olup, bölük ve sınıfları ayrı ayrı kaydedilmiştir. Toplam 97 kişiden ibaret olan askeri sınıfın komutasına da sâbık Kul Kethüdası⁹⁶³ Selman Ağa tayin edilmiştir. 6 Nisan 1718 tarihli kayda göre bölük ve sınıflarına göre Isparta'daki askeri taife şu şekildedir⁹⁶⁴; (Tablo 33)

⁹⁵⁹ İŞS, 170/99-1 (4 M 1130).

⁹⁶⁰ Sarban:Deveci, Deve sürücüsü.

⁹⁶¹ İŞS, 170/119-1.

⁹⁶² İŞS, 170/100-1 (Evâsıt-ı S 1130), 170/120-1 (Evâsıt-ı S 1130), 170/122-1 (Evâil-i Ra 1130), 170/134-1 (Evâil-i R 1130), 170/124-1 (Evâsıt-ı R 1130).

⁹⁶³ Kul Kethüdası: Yeniçeri ocağının büyük zabitlerinden birinin unvanı idi. "Ocak kethüdası", "Kethüdabey" de denilirdi. Yeniçeri ağasıyla Sekban başından sonra gelen Kul kethüdası aynı zamanda ağanın muavini idi. Daha sonra Sekban başından fazla bir itibar kazanmış ve tamamıyla yeniçeri ağasının muavini yerine geçmiştir. M. Zeki Pakalın, *OTDTS*, c.II, s.317.

⁹⁶⁴ İŞS, 170/148-1 (5 Ca 1130).

TABLO 33

İsim	Sınıf-Bölük	İsim	Sınıf-Bölük	İsim	Sınıf-Bölük
Mehmed Selman	Odabaşı Mütekâid 25	Mehmed Mustafa	Mütekâid 25	Veli Mehmed	Bayrakdar Sâlif Mütekâid 59
Mehmed Ömer	Mütekâid 25	Diğer Mehmed Ömer	Mütekâid 25	Ali Ahmed	Mütekâid 25
Selman Hasan	Mütekâid 25	Osman	Mütekâid 1	Hasan Selman	Mütekâid 25
Mehmed Ömer	Mütekâid 1	Mehmed Ahmed	Mütekâid 25	Mehmed Kasım	57
Ahmed Hüseyin	57	Ali Mahmud	57	Osman Mustafa	57
Selman Mehmed	25	Osman Mehmed	57	Şaban Mehmed	25
Ali Hüseyin	25	Yahya Ahmed	25	Mehmed Osman	25
Hasan Osman	25	Mehmed Recep	25	Ahmed Hüseyin	57
Osman Mehmed	57	İbrahim Mustafa	25	Hasan Hızır	25
Mehmed İbrahim	25	Veli Hasan	25	Abdullatif Selman	25
Ömer Mehmed	25	Ali	25	Derviş	25
Mustafa Hüseyin	25	Mehmed Hasan	25	Mustafa Mirza	25
Selman Hüseyin	Kuloğlu	Salih Hasan	Kuloğlu	Ömer Bekir	25
Ali Abdullah	Deveci	Ahmed	Berid 57	Halil Osman	25
Ahmed Osman	--	Veli Hüseyin	25	Ali Hasan	Kuloğlu
Habib Hasan	57	Ömer Ali	57	Ahmed Ali	57
Ahmed İbrahim	Kuloğlu	Ali Mehmed	25	Hasan ÖmerSekbân	25
İbrahim Mehmed	Cebeci	Şaban Mehmed	25	Selman Şahin	Kuloğlu
Ali	Cebeci	Hasan Mehmed	25	Hüseyin Mehmed	25
Mustafa Ali	--	Ömer Mustafa	25	Osman	25
Mehmed Mehmed	57	Mustafa Abdi	Kuloğlu	Mehmed Veli	25
Mehmed Şaban	25	Hüseyin Mehmed	18	İbrahim Halil	57
İbrahim Beşe	--	Mehmed Mustafa	Sekban 29	Hüseyin Ahmed25	
İbrahim Muharrem	57	Abdurrahman	25	İbrahim Hızır	Cebeci
Osman Halil	57	Ahmed Ali	57	Hüseyin Hasan	57
Ali Ömer	Sekban 29	Mehmed Ali	25	Veli Beşe	25
Osman Hasan	25	Mehmed Hasan	Kuloğlu	Osman Ahmed	25
Halil Hasan	25	Osman Hasan	--	Mehmed Mustafa	Kuloğlu
Hasan Ömer	57	Süleyman Atf	57	Abdülkâdir İbrahim	57
Hüseyin Selman	57	Mehmed Hüseyin	57	Hasan Kuddusi	25
Ali Receb	Sekban 29	Mehmed Mustafa	Kuloğlu	Mustafa Şaban	25
İbrahim Nasuh	25	Hüseyin Selman	25	Ahmed Hasan	25
Mustafa Şaban	25				

İncelediğimiz siciller çerçevesinde doğuda İran'la olan savaşlar devam etmekteydi. Bu savaşların 1146/1733 ile 1149/1736 tarihleri arasında sürdüğünü nihayet uzun süren müzakereler neticesinde 24 Eylül 1736 tarihinde İran'la bir sulh anlaşması imzalandığını görmekteyiz. Bu savaşlar Bağdat, Kerkük, Musul, Gence, Arpaçayı gibi çeşitli cephelerde vuku bulmuştur⁹⁶⁵. Bu dönem içerisinde cereyan eden bu

⁹⁶⁵ Bu dönem Osmanlı-İran Savaşları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Von Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, c. XIV, s.164-206.

seferler için yine asker ve hayvan ihtiyacı baş göstermiş, Anadolu'nun pek çok sancağından istenildiği gibi Hamid Sancağı'ndan da bunlar talep edilmiştir. 1146/1733 senesinde Hamid Sancağı'ndan 100 adet mekkarî deve ile 125 adet katır talep edilmiştir. Buna göre, Hamid Sancağı kazalarına 100 adet deve şu şekilde taksim edilmiştir⁹⁶⁶: (Tablo 34)

TABLO 34

Kaza	Aded	Kaza	Aded
Isparta	7	Pavlu	6
Eğirdir	1	Hoyran	2,5
Ağros	4	Barla	2
Uluborlu	7	Ağlasun	3,5
Keçiborlu	3	İncirpazarı	2
Yalvaç	10	Gönen	2
Karaağaç	8	Hassa Kazaları	37
Afşar	5	Toplam	100

Talep edilen katırlar da şu şekilde kazalara paylaştırılmıştır⁹⁶⁷: (Tablo 35)

TABLO 35

Kaza	Aded	Kaza	Aded
Isparta	9	Pavlu	7
Eğirdir	9	Hoyran	3
Ağros	5	Barla	3
Uluborlu	9	Ağlasun	4
Keçiborlu	4	İncirpazarı	3
Yalvaç	13	Gönen	2,5
Karaağaç	10	Hassa Kazaları	45
Afşar	6	Toplam	129,5

Gelen emirde 125 adet katır istenmiştir. Ancak sicile kaydedilirken ortaya 129,5 rakamı çıkmaktadır. Büyük bir ihtimalle katır satın alınmak için toplanan miktar olmalıdır. Nitekim bu tarihte istenen deve ve katırların Isparta'ya isabet eden kısmı çeşitli kalemlerle birlikte para olarak toplanmıştır. Bu hayvanları satın almak üzere Isparta mahalle ve köylerine de şu şekilde bir vergi taksimatı yapılmıştır⁹⁶⁸: (Tablo 36)

⁹⁶⁶ İŞS, 171/9-1.

⁹⁶⁷ İŞS, 171/9-2.

⁹⁶⁸ İŞS, 171/10-1.

TABLO 36

Mahalle-Köy	Guruş	Mahalle-Köy	Guruş
Dere	27,5	Germiyan	24
Yenice	46	Tekye	26
Doğancı	35,5	Evran	14,5
Keçeci	53	Hocazâde	36,5
Yaylazâde	77	Karaağaç	129
Câmi-i Atık	48	Hacı Elfi	49,5
Şeyh	31	Fazlullah	54
Çelebiler	48	Kemer	73
Debbağhâne	35	Temel	102
İğneci	20,5	Hacıvaz	64
Sülebey	28	Emre	78,5
Hisarefendi	44,5	İskender	21
Çavuş	98	Lağus	126
Deregümü	72	Çünür	72
Hacılar-ı Kebîr	74	Hacılar-ı Sağır	64
Sav	95	Darıviran	74
Kışla	41	Diyadin	13
Ali Köyü	74	Akmescid	13
Toplam			1983

Devlet savaşlara ve cephelere intikalde bu gibi hayvanlara şiddetli ihtiyaç duyduğundan, bunların kusurun olmamasını gönderdiği fermanlarda emretmiştir. Ancak zaman zaman bu emir ve talimatlara uyulmadığını görmekteyiz. Nitekim, 1146 senesinde Hamid Sancağı'ndan talep edilen 100 deveden, Pavlu (Sütçüler) kazası hissesine düşen bu develeri göndermeye muhalefet etmişler, dolayısıyla göndermemişlerdir. Konu merkeze intikal ettiğinde, bu durum için Feyzullah isminde bir kişi buraya gönderilerek padişahın ferman ve emirleri uygulanmıştır⁹⁶⁹.

Mübaşir olarak atanan Feyzullah'a başka bir görev de verilmiştir. Hamid Sancağı'ndan

istenen 100 devenin yanı sıra, Teke Sancağı'ndan da 100 deve daha istenmiş olup, toplam 200 devenin toplanarak doğu seferlerine intikal ettirilmek üzere ordunun ambarı olan Sivas'a götürmesi emredilmiştir. Sivas'a gelecek develere de ordunun ihtiyacı olan zahirelerin yükletilmesi talimatı verilmiştir⁹⁷⁰.

Ancak, 7 Mayıs 1734 tarihli Hamid ve Teke sancaklarına gönderilen bir fermanla, Teke ve Hamid'den istenen 200 devenin halen gelmediği ve mübaşir olarak tayin edilen Feyzullah'ın bunları derhal tedarik ederek Sivas'a intikal ettirmesi ve burada zahire ve mühimmat yüklenerek Diyarbakır'a ulaştırması emredilmiştir. Ayrıca bu hususta ihmali ve suiistimali olanların en şiddetli şekilde cezalandırılacağı beyan edilmiştir. Aynı zamanda, ordu defterdarı Ahmed'in geniş yetkisi olup, talep edilen bütün mal ve hayvanların tedarik edilmesi hususunda her türlü tedbiri alması ferman buyurulmuştur⁹⁷¹.

1735 senesinde halen devam etmekte olan İran Savaşları sebebiyle ordunun deve ihtiyacı 600'den daha fazla bulunmaktaydı. Çeşitli sancaklara bunun karşılanması için fermanlar gönderilmişti. Yine Hamid Sancağı'ndan 100 mekkarî deve daha talep

969 İŞS, 171/18-1.

970 İŞS, 171/19-1.

971 İŞS, 171/28-1 (3 Z 1146).

edilmekteydi. Bu 100 devenin ya aynî olarak gönderilmesi veya her bir deve için 50 guruştan 5000 esedi gurus nakdî para şeklinde gönderilmesi emredilmiştir⁹⁷². Ayrıca bu develerin zayıf ve güçsüz olmaması, yola dayanacak kadar güçlü ve kuvvetli olmaları istenmiştir⁹⁷³.

15 Mart 1735 tarihli bir hükümde de Hamid'den istenen 100 deve kazalara aşağıdaki şekilde pay edilmiş olup; nakdî olarak asıl deve bedeli 50 gurus olmak üzere mübaşiriyye, kalemiyye, harc-ı bâb vs. gibi kalemler de eklenerek her deve başına 68,5 gurus tekabül etmek üzere 6850 gurus taksim edilmiştir⁹⁷⁴: (Tablo 37)

TABLO 37

Kaza	Aded	Kaza	Aded
Isparta	3	Pavlu	6
Eğirdir	7,5	Hoyran	2,5
Ağros	3,5	Barla	2,5
Uluborlu	8	Ağlasun	3,5
Keçiborlu	3,5	İncirpazarı	2
Yalvaç	11	Gönen	2
Karaağaç	8,5	Tirkemiş	37
Afşar	5	Toplam	105

Taksimatta 105 adet deve görünmektedir. Herhalde diğer vergiler de dahil edilerek fazladan toplanması emredilmiştir. Veya develerin nakil masraflarını karşılamak amacıyla kazalardan birine fazladan deve miktarı yazılmış olabilir.

2 Nisan 1735 tarihinde gelen en son fermana göre ise, toplam 100 adet devenin nakdî olarak tahsil edilmesi ve bunun karşılığı olarak 5000 esedî gurusun ödenmesi gerektiği emredilmiştir⁹⁷⁵.

Bir başka açıdan savaşlara iştirak etmek üzere Anadolu'da bulunan tüm asker taifesinin toplanarak cepheye intikal etmeleri, orduda görevli olan gedikli müteferrikan (diğer yardımcılarını) ve çavuşların da bir araya gelerek sefere iştirak etmeleri, çıkarılan fermanlarla emredilmiştir. Sefere iştirak etmeyen timar sahiplerinin de ellerinden timarlarının alınacağı ve cezalandırılacakları bildirilmiştir⁹⁷⁶.

Osmanlı Devleti İran seferleriyle uğraştığı sıralarda Rusya, bir bahane uydurmuş Osmanlı Devleti ile arasındaki muahedeyi bozarak Azak Kalesi'ne saldırıda bulunmuştu. Zaman zaman Rusya muahede şartlarına aykırı olarak Lehistan (Polonya) işlerine karışıyor, aynı zamanda sık sık hudut tecavüzlerinde bulunuyordu. Rusların İran Muharebesi'nden de istifade ederek saldırıda bulunması, bardağı taşıran son damla olmuştu. Artık Osmanlı Devleti'ne yeni bir savaş cephesi açılmıştı. Rusya Çaricesi Osmanlı Devleti ile yapacağı savaşı yalnız başına başaramayacağını düşünerek Avusturya'yla bir ittifaka girmişti. Artık yeni bir savaş başlamış olup, 1152/1739 tarihine kadar bu savaşlar devam etmiştir⁹⁷⁷.

⁹⁷² İŞS, 171/55-1.

⁹⁷³ İŞS, 171/3-3.

⁹⁷⁴ İŞS, 171/57-1 (20 L 1147).

⁹⁷⁵ İŞS, 171/65-1 (9 Za 1147).

⁹⁷⁶ İŞS, 171/87-1, 171/91-2.

⁹⁷⁷ Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV, I. Böl., s.250-294.

TABLO 38

Kaza	Aded	Kaza	Aded
Isparta	5,5	Pavlu	5
Eğirdir	7	Hoyran	2
Ağros	3,5	Barla	2,5
Uluborlu	7	Ağlasun	3,5
Keçiborlu	3,5	İncirpazarı	2
Yalvaç	10	Gönen	2
Karaağaç	8	Tirkemiş	37
Afşar	4,5	Toplam	100

TABLO 39

Mahalle-Köy	Guruş	Mahalle-Köy	Guruş
Dere	13,5	Germiyan	12,5
Yenice	22,5	Tekye	10
Doğancı	17,5	Evrans	7
Keçeci	24	Hocazâde	17,5
Yaylazâde	36,5	Karaağaç	59,5
Câmi-i Atîk	23	Hacı Elfi	22,5
Şeyh	15,5	Fazlullah	29,5
Çelebiler	22,5	Kemer	41,5
Debbağhâne	17,5	Temel	52
İğneci	10	Hacıvaz	30
Sülebey	16,5	Emre	41,5
Hisar Efendi	20	Cedid	9
Çavuş	52	Lağus	59,5
Deregümü	35	Çünür	31
Hacılar-ı Kebîr	37,5	Hacılar-ı Sağîr	26,5
Sav	50	Darıviran	35
Kışla	24	Diyadin	5,5
Ali Köyü	37,5	Toplam	965

çıkarak geciktirmişlerdir. Vergi toplamakla görevli olan kişilerin de görevlerini kötüye kullanmaları, bu hususta etkili olmuştur. Burada, savaşlar nedeniyle Hamid Sancağı'nı direk ilgilendiren konuları ele almaya çalıştık. Bu savaşların Isparta'ya nasıl mâlî yükler getirdiğini göstermeye çalıştık.

9 Haziran 1736 tarihinde, Moskova üzerine düzenlenen seferde kullanılmak üzere, Hamid Sancağı'ndan 100 adet mekkarî deve talep edilmiştir⁹⁷⁸. Sancağa düşen 100 deve de kazalara şu şekilde taksim edilmiştir⁹⁷⁹: (Tablo 38)

Isparta kazasına düşen 5,5 aynî devenin değeri nakde çevrilerek çeşitli kalem vergilerle, toplam 865 guruş, mahalle ve köylere şu şekilde bölüştürülmüştür⁹⁸⁰: (Tablo 39)

Ancak 14 Temmuz 1736 tarihli gelen bir fermanla Hamid'den istenen develerin gelmediği, bunun yerine aynî olarak değil, bunların her birerine 50 guruş değer biçilmek şartıyla 5000 guruş paranın gönderilmesi emredilmiştir⁹⁸¹.

Yukarıda da bahsettiğimiz şekilde Osmanlı Devleti'nin hem doğuda hem de batıda uğraşmak zorunda kaldığı savaşlar uzun yıllar devam etmiştir. Savaş masraflarının hazinece karşılanamayışı ve sık sık reayadan vergi toplanması pek çok huzursuzluğa neden olmuştur. Ağır vergi yükü altında olan ahali, bu vergileri vermek istememişler veya toplanmasında pek çok meşgale

978 İŞS, 171/97-2 (29 M 1149).

979 İŞS, 171/98-1.

980 İŞS, 171/102-1.

981 İŞS, 171/103-1 (5 Ra 1149).

D- PARA VE FİYAT HAREKETLERİ

1- Para Durumu

XVIII. asır şer'iyeye sicilleri incelendiğinde Osmanlı Devleti'nde "Akçe", "Para", "Guruş" ve "Zolota" adlı gümüş sikkelerin, "Tuğralı", "Zencirli" ve "Cedîd İstanbul" isimli altınların tedavülde olduklarını görmekteyiz. Ayrıca yabancı menşeli sikkelerden Venedik ve Macar altınlarının, Sevilla (İspanyol), Kara Guruş (Alman), Polya, Dukat Guruşu, Lipur-ı Kebîr, Lipur-ı Sağır gibi diğer gümüş sikkelerinin de tedavülde buldukları ve Osmanlı Devleti'nin bunların rayiç ve bedellerini tespit ettiğini müşahade etmekteyiz⁹⁸².

Osmanlı malî sisteminin temelini gümüşten yapılan "akçe" teşkil etmektedir. Akçe, Türkçe bir kelime olup, "beyaz sikke" anlamında ve saf gümüşten darbedilen sikkedir⁹⁸³. İlk akçeler Orhan Gazi zamanında kesilmiş olup, eski Selçuklu Dönemine dayanan sikkeler olmuştur. Yaklaşık olarak 0,37 dirhem (1,36 gr.) ağırlığında kesilmiştir. Orhan Gazi zamanında 100 dirhem gümüşten 269 akçe kesilirken, 1566 tarihinde 100 dirhem gümüşten 450 akçe kesilmeye başlanmış ve gerek iç gerekse dış piyasadaki para darlığından olsa gerekir 1585'te 100 dirhem gümüşten 800 akçe kesilmesine karar verilmiştir. Zaman içerisinde akçenin vezninde büyük oranlarda düşüş görülmüş, 1585'te akçenin vezni 0,384 gr. iken, 1600'lerde bu oran 0,323 grama düşmüştür. Daha sonraki yıllarda yapılan sikke ayarlamalarında bir istikrar sağlanamamış, XVIII. yüzyılın ilk yarılarında akçenin ağırlığı 0,169 grama kadar inmiştir⁹⁸⁴.

Akçenin sürekli olarak değer kaybetmesinin sonucunda ilk olarak 1688 tarihinde basılan guruş, XVIII. yüzyıl Osmanlı para sistemi içerisinde akçenin yerini almaya başlamıştır. Devletin kuruluş dönemlerinde kullanıldığı bilinen guruşlar Avrupa guruşlarıydı. Bunlar çoğunlukla Alman Thalerleri olup, 9 dirhem (27.648 gr.) ağırlığındaydı. Akçenin gittikçe küçülmesi, incilmesi ve iktisadi bir değer ifade edemez hale gelmesi hatta kullanılamayacak bir duruma gelmesi üzerine memlekette yabancı paralar dolaşmaya başlamıştı. Bu durum, II. Süleyman zamanında para rejiminde bazı değişiklikler yapılmasına yol açmıştır. Gümüş para birimi guruş, zolota ve kûsuratları olan paraya kaydırılmış, zamanla aslında bir Mısır Memlûk sikkesi olan paranın kûsuratı haline gelmiştir⁹⁸⁵. Bu dönemde, vezinleri bazen 6 dirhem (18.432 gr.) bazen de 6 dirhem 6 kîrat (19.248 gr.) ağırlığında ilk Osmanlı guruşları bastırılmıştır. Devletin resmî dolaşır sikkesi olarak guruş, akçenin yerini almıştır. Akçe ise sadece muhasebe akçesi, gerçekte bulunmayan ama hesapları düzenlemede değer ve ayar birimi olarak kullanılan bir sikke haline gelmiştir⁹⁸⁶.

982 Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi" (802-822), *Türkler*, c.X, s.810.

983 Nezih Aykut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sikke Tecdidleri" (257-297), *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1987, sa.XIII, s.258.

984 Mustafa Öztürk, "Osmanlı Para Politikası" (1593-1603), *XIII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 4-8 Ekim 1999), Ankara 2002, c.III, ks III, s.1598-1599; Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", *Türkler*, c.X, s. 807-808.

985 Halil Sahillioğlu, "Akçe", *DİA*, c.II, s.226.

986 Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", a.g.e., c.X, s.808-809.

1 Osmanlı gurusunun değeri 40 paraya, akçe olarak da 120 akçeye denk tutulmuştur⁹⁸⁷. Bunun yanı sıra yine bu dönemde yerli ve yabancı menşeli altın ve gümüş paraların da tedavülde olduğunu belirtmek gerekir.

Buna göre incelediğimiz dönem itibarıyla, Osmanlı Devleti memlekette tedavülde bulunan altın ve gümüş paraların rayiç ve değerlerini belirten fermanlar yayınlamıştır. 14 Aralık 1734 tarihinde çıkarılan bir sikke fermanına göre Osmanlı devleti toprakları dahilinde tedavülde bulunan altın ve gümüş sikkelerin rayiç ve değerleri şu şekilde belirlenmiştir⁹⁸⁸:

	Akçe
Zencirekli Mısır Altını	330
Zencirekli Cedîd Müdevver İstanbul Altını	400
Tuğralı İstanbul Altını	360
Zincir-i Küsur Mısır Tuğralı Altını	315
Zolota-i Cedîd	90
Cedid guruş	120
Sülüs	45
Rubu'	30
Yaldız Altını	370
Macar Altını	360
8,5 Dirhem (27,2595 gr.) ⁹⁸⁹ veznindeki Atîk Esedî	144
8,5 Dirhem 1 Denk (27,3616 gr.) veznindeki Sevillea Riyali	186
9 Dirhem veznindeki (28,8630 gr.) Kara Guruş	180
6 Dirhem veznindeki Atik Zolota	88
8,5 Dirhem 1 Denk (27,3616 gr.) veznindeki Polya	173
7 Dirhem 2,5 Kırat (22,95 gr.) veznindeki Dukat gurusu	137
2 Dirhem (6,414 gr.) gelen Lipur-ı Kebîr	24
1 Dirhem (3,207 gr.) Lipur-ı Sağîr	10

Bundan bir yıl sonra, 9-19 Ekim 1735 tarihinde çıkarılan yeni bir sikke tecdîdinde ise altın ve sikkelerin değerleri yeniden belirlenmiştir. Buna göre ayarlamalar da şu şekilde olmuştur⁹⁹⁰:

Cedid Müdevver Altını	3,5 guruş
Frengi Altını	3,5 guruş
Zincirli Altın	115 para
Mısır Tuğralısı	110 para
Zer-i Mahbûb	110 para

987 Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, s.178.

988 *İŞS*, 171/50-1 (18 Recep 1147).

989 Dirhemlerin gram karşılığı Mustafa Öztürk'ten alınmıştır. Bkz. Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", a.g.e., c.X, s.810.

990 *İŞS*, 171/73-1 (Evâhir-i Ca 1148).

Guruş	42 para
Zolota	42 para
Zincirli Mısır Altını	330 akçe
Cedid Müdevver Zincirli İstanbul Altını	400 akçe
Tuğralı İstanbul Altını	360 akçe
Tuğralı Mısır Altını	315 akçe
Zer-i Mahbûb	300 akçe
Cedid Zolota	90 akçe
Cedid Guruş	120 akçe
Sülüs	45 akçe
Rubu'	30 akçe
Yaldız Altını	375 akçe
8,5 Dirhem Atık Esedi	144 akçe
8,5 Dirhem-1 Denk Sevillea Riyali	186 akçe
9 Dirhem Kara Guruş	181 akçe
6 Dirhem Atık Zolota	88 akçe
8,5 Dirhem-1 Denk Polya Guruşu	163 akçe
7 Dirhem-2,5 Kırat Dukat Guruşu	137 akçe
2 Dirhem Lipur-ı Kebîr	24 akçe
1 Dirhem Lipur-ı Sağîr	10 akçe.



Altın ve Gümüş Sikkeler

XVIII. yüzyılın ilk yarısında altın ve gümüş sikkelerin rayiçlerinin küçük değişiklikler hariç pek değişmediği görülmektedir. Yüzyılın yarısından sonra altın fiyatlarında gümüşe göre bir yükselme görülmüş, halkın elinde bulunan altınları piyasaya çıkarması için altın fiyatlarına zam yapılmıştır. 110 para değerinde olan

zer-i mahbûb⁹⁹¹ 120 paraya, 155 para değerinde olan Fındık Altını⁹⁹² 165 paraya çıkarılmıştır. Guruş, para ve akçe gümüş türünden olan paralardır. Para ve akçe guruşun türevleri olup, alışverişte kolaylığı sağlayan paralar olmuştur. Altın paralar ise daha büyük işlemlerde kullanılmıştır⁹⁹³.

1736 tarihinde altın fiyatlarında yeniden yapılan ayarlamalarda, zer-i mahbûb 330 akçe, cedit İstanbul altını 440 akçe, zincirli mısır altını 110 para, tuğralı mısır altını 105 para, cedit zolota 30 para, guruş 40 para şeklinde bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur⁹⁹⁴.

Bu kısımda Osmanlı'nın kuruluşundan sonuna kadar kullanmış olduğu paralardan ziyade, konumuz gereği incelediğimiz dönemde tedavülde bulunan sikkeleri ve değerleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren ekonomik şartlar içerisinde pekçok kereler sikke tedvî ve tashihlerinde bulunmuş hatta yeni para birimlerini tedavüle sokmuştur. Hem yerli hem de yabancı para birimleri her türlü alım-satım, maaş, vergi vb. durumlarda kullanılmıştır⁹⁹⁵. Yanlışlıkla bir adaletsizliğe sebep olmamak için her türlü durum şer'iyeye sicillerine kaydedilmiştir.

2- Narh

Narh, bir mal veya hizmet için resmi makamların tespit ettiği fiyatlara denmektedir. Günümüzde ekmek, et, şeker, tekel maddeleri, petrol gibi bazı tüketim mallarına narh konduğu halde, Osmanlı Devleti'nde her türlü mal ve hizmet narha tabi olmuştur. Günün şartlarına göre, kazalarda bulunan kadılar tarafından verilen narhlar, yine kendileri tarafından tutulan şer'iyeye sicillerine işlenmiştir⁹⁹⁶. Narh fiyatlarını içeren listeler genellikle sicillerin baş tarafına ve kolaylıkla görülebilecek bir şekilde sıralanır, narh veren kadının adı ve narhın verilmiş tarihi de kaydedilirdi⁹⁹⁷.

Fiyatların tespit ve tanzimi başta kadınların görevi olmakla birlikte, kadının başkanlığında toplanan bir komisyon tarafından yapılırdı. Bu komisyona âyân, ulemâ ve esnaf da katılmakta idi. Narh tespitinde büyük bir itina gösterilirdi. Fiyatı tespit edilen mallar genellikle gıda ve zorunlu ihtiyaç maddelerinden oluşuyordu. Tespit edilen fiyatlar kadılar tarafından sicillere geçirildikten sonra, münadiler tarafından halka duyurulurdu⁹⁹⁸.

İncelediğimiz sicillerde de fiyat tespitlerinde başta kadı olmak üzere, â'yân-ı vilâyet⁹⁹⁹ ve narh konan maddelerin ilgili esnafı da¹⁰⁰⁰ hazır bulunmuşlardır.

991 Zer-i Mahbûb yaklaşık 2,6 gr. ağırlığındadır. Bkz. Şevket Pamuk, a.g.e., s.179.

992 Fındık Altını yaklaşık 3,5 gr. ağırlığındadır. Bkz. Şevket Pamuk, aynı yer.

993 Mustafa Öztürk, a.g.m., *Türkler*, c.X, s.810-811.

994 İŞS, 171/85-1.

995 Ayrıntılı geniş bilgi için bkz., Şevket Pamuk, a.g.e.

996 Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s.3, 25.

997 İŞS, 171/1-3, 171/2-3, 171/2-5, 171/4-1.

998 Temel Öztürk, "Osmanlılarda Narh Sistemi" (861-871), *Türkler*, c.X, s.866-867.

999 İŞS, 171/4-1.

1000 İŞS, 170/62-1 (Et narhının tespitinde kasap esnafları da hazır bulunmuştur).

Narh tespitleri, mevsimlere bağlı olarak yapılabildiği gibi, esnafın müracaatı ile kadının uygun görmesi üzerine de yapılabilirdi¹⁰⁰¹. Esnaf yetkilileri ile görüşülmeden narh fiyatları verilmez, esnafın lonca içerisinde kendi başlarına tayin ettikleri fiyattan satış yapmalarına da müsaade edilmezdi¹⁰⁰². Narh için idarî makamlara başvuran sadece tüketici zümresi olmaz, lonca halinde örgütlenmiş esnaf da zaman zaman ham maddelere veya mamullere narh konmasını talep ederdi. Bunun sebebi de esnaf arasında rekabeti önlemek ve haksız kazancın önüne geçmektir. Kendi aralarında ittifaka varan esnaf, kararlarını ortaklaşa mahkemeye bildirerek tescil ettirirlerdi¹⁰⁰³.

Narh fiyatı tespit edilirken, günün para değeri, mahsulün az veya çokluğu, mevsimlik istihsalin durumu, askerî veya siyasî sebeple mal temininin güçlüğü de nazar-ı dikkate alınır. Fiyat tespitinin hesaplanmasında, müstahsilin satış fiyatı, nakil masrafları ve lonca erbabına bırakılacak kâr da göz önünde bulundurulurdu¹⁰⁰⁴.

Osmanlılar döneminde tatbik edilen narh sistemi, ticarî hayatın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Narh arz ve talep kanununa göre, belli şartlar içerisinde özellikle tüketici lehine tanzim edilmiştir. Bu uygulama zaman akışı içerisinde tedrici bir şekilde kaldırılmıştır. En son Sultan Abdülaziz döneminde, ekmeğin dışında kalan bütün mallardan narh kaldırılmıştır¹⁰⁰⁵.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında incelediğimiz şer'iyye sicillerinde de Isparta'da kadı, âyân ve esnaf teşkilatları tarafından verilen narh listeleri, gıda ve zorunlu ihtiyaç maddelerine ait fiyatlar hakkında gerekli bilgileri vermektedir.

22 Mayıs 1717 tarihinde kasap esnafının da hazır bulunduğu narh komisyonunda koyun etine 10 akçe, erkek etine 8 akçe ve sığır etine 6 akçe narh konmuştur. Ayrıca bu komisyonun aldığı karara göre çarşamba günleri haricinde hayvan kesimine izin verilmiş, çarşamba günü hayvan kesenlerin etlerinin 2 akçe noksan olmasına karar verilmiştir. Komisyonunda bulunan kasap esnafı Hacı Ali, Halil, Macar Hasan, Hacı İbrahim, Bekar Mehmed, Serikli Çoban Mustafa, Kasap Mahmud ve oğlu Hüseyin, Çolpaoğlu Hüseyin'in de imzalarıyla bu narh tescil edilmiştir¹⁰⁰⁸.

Narh tespitinde şehir dışından mal getirenler yani “getiriciler” ile şehir içinde satış yapanlar yani “mukîm”ler için ayrı fiyat verilir. Nitekim, 26 Ocak 1718 tarihinde Isparta'da mukîm yerli kasaplara koyun eti 12 akçe, erkek eti 10 akçe, keçi eti 8 akçe narh verilirken, dışarıdan olanlara ikişer akçe noksan narh verilmiştir¹⁰⁰⁸.

1001 Mübahat S. Kütükoğlu, a.g.e., s.12.

1002 Mübahat S. Kütükoğlu, a.g.e., s.18.

1003 Halil Sahillioğlu, “Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiyatlar”(36-40), *Belgelerle TürkTarih Dergisi*, İstanbul 1967, c.I, sa.1, s.37.

1004 Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisâb Müessesesi*, (Ekonomik, Dinî ve Sosyal Hayat), İstanbul 1987, s.87-88.

1005 Ziya Kazıcı, a.g.e., s.91-92.

1006 *İŞS*, 170/62-1 (10 C 1129).

1007 Mübahat S. Kütükoğlu, a.g.e., s.16.

1008 *İŞS*, 170/62-3 (23 S 1130).

12 Nisan 1719 tarihinde sade yağın 1 kıyyesi¹⁰⁰⁹ 32 akçe ve peynirin 1 kıyyesi 8 akçe olarak belirlenirken¹⁰¹⁰, 11 Temmuz 1719 tarihinde peynirin fiyatı aynı kalmış, sade yağın kıyyesi 24 akçeye düşürülmüştür¹⁰¹¹. Bu fiyat değişikliklerini mevsim şartlarına ve mahsulün az veya çokluğuna bağlamak mümkündür. Yine aynı senenin Receb ayının 13'ünde koyunun 1 kıyyesi 10 akçe, erkecin 8 akçe, sığırın 6 akçe, keçinin de 6 akçe olarak fiyatları tespit edilmiş, 1 Receb'te (20 Mayıs) koyun ve erkek etinin fiyatları aynı kalırken, sığır eti 5 akçeye düşürülmüştür. Dışarıdan et getirenlerin ise fiyatları 2 akçe indirilmiştir. Yine aynı tarihte sade yağın kıyyesi 24 akçe, tuzun kıyyesi 12 akçe ve peynirin kıyyesi 8 akçe olarak belirlenmiştir. 1 Şevval'de(17 Ağustos) dükkanda ekmek satanlara 160 dirheme (513 gr.) karşılık 1 akçe, fırında satanlara 180 dirheme (577 gr.) karşılık 1 akçe, dışarıdan getiricilere 200 dirheme (641 gr.) karşılık 1 akçe narh konmuştur¹⁰¹².

TABLO 40

No	Malın Cinsi	Miktarı		Akçe Olarak Fiyatı
		Kıyye (1282gr)	Dirhem	
1	Nân-ı Aziz (ekmek)		100	1
2	Somun		125/110	1
3	Lahm (et)	1		13
4	Pirinç	1		13
5	Ruğan-ı Sade (sade yağ)	1		48
6	Şiruğan	1		40
7	Kuru Üzüm	1		5
8	Trablus Sabunu	1		10
9	Mum	1		26
10	Penbe (pamuk)	1		20
11	Yayla Balı	1		20
12	Sahil Balı	1		15
13	Karpuz	1		2
14	Susamlı Helva	1		20
15	Tahin Helvası	1		20
16	Peynir	1		13
17	Zeytin	1		7
18	Tuz	1		3

24 Ocak 1720 tarihinde yerli kasaplara uygulanmak üzere koyuna 12 akçe, erkece 10 akçe, sığıra 7 akçe, keçiye 8 akçe narh uygulanırken¹⁰¹³, 2 Mayıs 1720 tarihinde koyun etinin 1 kıyyesi 10 akçe, sığır etinin 1 kıyyesi 8 akçe olarak satılmasına karar verilmiştir. Ayrıca sade yağın 1 kıyyesi 32 akçe, taze yemişin 1 kıyyesi de 8 akçe olarak belirlenmiştir¹⁰¹⁴.

İncelediğimiz diğer bir sicil kaydında, 10 Ocak 1735 tarihinde zorunlu gıda maddeleri için tespit edilen fiyatları bir tablo halinde vermek yerinde olacaktır¹⁰¹⁵: (Tablo 40)

¹⁰⁰⁹ Kıyye: Okka adlı eski bir ağırlık ölçüsünün diğer bir ismi olup, 400 dirhemden ibarettir. 1 dirhem ise 3,207 gr. dır. 1 kıyye ise 1282 gr.dır. Bkz. Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lûgati, s.86, 186.

¹⁰¹⁰ İŞS, 170/59-1 (22 Ca 1131).

¹⁰¹¹ İŞS, 170/58-1 (23 Ş 1131).

¹⁰¹² İŞS, 170/58-1.

¹⁰¹³ İŞS, 170/183-4 (13 Ra 1132).

¹⁰¹⁴ İŞS, 170/193-3 (23 C 1132).

¹⁰¹⁵ İŞS, 171/2-3.

TABLO 41

No	Malın Cinsi	Miktarı Kıyye (1282gr)	Akçe Olarak Fiyatı
1	Bir fırın ev somunu	1	13
2	Helva	1	10
3	Penbe (pamuk)	1	20
4	Pirinç	1	18
5	Sabun	1	66
6	Ruğanı-ı sade (sade yağ)	1	46
7	Şiruğan Yağı	1	--
8	Nişadır	1	12
9	Keçi lahmi (et)	1	10
10	Koyun lahmi (et)	1	14
11	Lahm (et)	1	12
12	Milh (süt)	1	3
13	Mum	1	26

24 Eylül 1735 tarihinde de çıkarılan narh listesine göre çeşitli malların fiyatları şu şekilde belirlenmiştir¹⁰¹⁶: (Tablo 41)

Yine 1147/1735 tarihine ait yayınlanan narh defterine göre gıda maddelerinden giyeceğe ve hayvan malzemelerine kadar pekçok malda fiyatlar şu şekilde tespit edilmiştir.¹⁰¹⁷ (Tablo 42)

Bütün bu yiyecek, giyecek ve ihtiyaç maddelerinin listesi halkın kullandığı malların ne olduğu hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

İncelediğimiz sicillerde en son 9 Kasım 1735 tarihinde koyun etinin kıyyesi 14 akçe, keçinin 12 akçe, sığırın 8 akçe, şirugan yağının 24 akçe, tahinin 12 akçe ve peynirin 24 akçe olmasına komisyon huzurunda karar verilmiştir¹⁰¹⁸.

Narh tespitinde fiyatların artması ve indirilmesi, olağan durumların yanı sıra olağanüstü durumların ortaya çıkmasına da bağlıydı. Kuraklık, zamansız ve fazla yağın yağmurlar, iyi mahsulün alınamaması, şiddetli geçen kış mevsimleri, kara ve deniz ulaşımında meydana gelen aksamalar, mahsulün bol miktarda yetişmesi, dışarıdan çok sayıda hayvan getirilmesi, savaş ve ablukaların meydana gelmesi, sefer zamanında ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için aynî ve nakdî vergilerin artırılması, para ayarının bozulması gibi olağanüstü hallerde fiyat ayarlamasına gidilirdi¹⁰¹⁹. Isparta'da uygulanan narh sisteminin de bu gibi durumlardan etkilendiğini, mevsim şartları ve mahsulün durumuna göre yiyecek maddelerinin fiyatlarının zaman zaman artırıldığını ve zaman zaman da düşürüldüğünü görmekteyiz. Sicillerde yer alan narh listeleri, Isparta şehrinde üretilen ve tüketilen maddelerin genel hatlarıyla neler olduğunu ortaya koyduğu gibi, ekonomik hayatın gidişatı hakkında da bilgiler ihtiva etmektedir. Tablolarda gösterildiği gibi Isparta'da bahsettiğimiz zaman zarfında genel itibarıyla çok aşırı fiyat artışlarının olmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁰¹⁶ İŞS, 171/1-3.

¹⁰¹⁷ İŞS, 171/2-5.

¹⁰¹⁸ İŞS, 171/4-1 (21 C 1148).

¹⁰¹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, a.g.e., s.9-12.